

3. SYMPOZJA SYRIOLOGICZNE I-III

W ciągu XX wieku można zauważyć w Europie wzrost zainteresowań językiem syryjskim, a zwłaszcza chrześcijańską literaturą syryjską okresu patrystycznego. Wyrazem tego są zarówno powstałe serie wydawnicze, jak: *Patrologia Syriaca*, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, *Patrologia Orientalis*, *Göttinger Orientforschungen - I.Reihe*; *Syriaca*, jak również szereg czasopism poświęconych patrologii wschodniej, wśród nich także i syryjskiej; "L'Orient Syrien", "Parole d'Orient", "Bulletin of Academy for Syriac Language", "Oriens Christianus", "Orientalia Christiana Periodica".

Wyrazem zainteresowań i studiów syriologicznych było również zorganizowanie następujących sympozjów:

- I Symposium Syriacum - Rzym, 26-31 X 1972 r.
w Pontificium Institutum Orientalium Studiorum,
- II Symposium Syriacum - Paryż, 13-17 IX 1976 r.,
w Centre Culturel "Les Fontaines" de Chantilly;
- III Symposium Syriacum - Getynga, 7-11 IX 1980 r.,
"Haus Hessenkopf".

Najbliższe, IV Symposium Syriacum zaplanowane jest na r.1984 w Groningen /Holandia/, a jego organizatorem będzie prof.dr H.J.Drijvers.

A. I SYMPOSIUM SYRIACUM

Odbyło się ono w murach Papieskiego Instytutu Studiów Wschodnich w Rzymie, a jego sekretarzem był znany patrolog i znawca języka syryjskiego, o.prof.dr Ignacy Ortiz de Urbina. W sympozjum wzięli udział zarówno profesorowie i studenci ważniejszych europejskich ośrodków uniwersyteckich, jak i wielu

sympatyków zajmujących się patrologią syryjską, pod przewodnictwem syryjskiego patriarchy Antiochii Ignacego Antoniego II Hayeka. Ojciec Święty Paweł VI w alocucji do uczestników sympozjum wyraził wielką radość, że badania nad pierwotnym chrześcijaństwem świata syryjskiego pozwolą ukazać pełne posłannictwo Dobrej Nowiny¹.

Patriarcha podkreślił w swym inauguracyjnym wystąpieniu² najpierw rolę Papieskiego Instytutu Studiów Wschodnich, założonego 1 maja 1917 r. przez papieża Benedykta XV, wobec Kościołów Wschodnich, a następnie przypomniał zasługi swego poprzednika, patriarchy Ignacego Efrema II Rahmaniego, na polu badań syriologicznych oraz wyraził nadzieję, że wygłoszone na sympozjum referaty z dziedziny teologii, liturgii, historii Kościołów syryjskich przyczynią się do upamiętnienia ich dziedzictwa.

Wygłoszone referaty i komunikaty zostały opublikowane w 197 numerze "Orientalia Christiana Analecta" w 1974 roku³.

Tematy wygłoszonych prelekcji były następujące:

A. De Halleux, La transmission des Hymnes d'Éphrem d'après les ms. Sinai Syr.10, f.165v-178r; I.Ortiz de Urbina, La Vergine nella teologia di S.Efrem; L.Leloir, La pensée monastique d'Éphrem et Martirius; J.Mateos, Théologie du baptême dans le formulaire de Sévère d'Antioche; B.Gemayel, Fraction, Consignation, Commixtion, dans la liturgie syro-maronite;

-----

1 Allocution de S.S.Paul VI aux participants au Symposium Syriacum, w: Symposium Syriacum, Orientalia Christiana Analecta, nr 197, Roma 1974, 13-14.

2 Salutation du Patriarche Syrien d'Antioche S.B.Ignace Antoine II Hayek, tamże, 15-18.

3 Krótkie omówienie tego sympozjum por.: ks.S.Longosz, Syryjczycy przemówili po polsku, TP 28/1974/ nr 27.

S.Brock, The Epiklesis in the Antiochene baptismal Ordines; L.Abramowski, Die Christologie Babais des Grossen; W.Strothmann, Patriarch Johannân I; F.Graffin, Le florilège patristique de Philoxene de Mabboug; H.Drijvers, Rechtgläubigkeit und Ketzerei im Ältesten syrischen Christentum; A.Guillamont, Situation et signification du "Liber Graduum" dans la spiritualité syriaque; J.Fiey, Chrétiens syriaques entre Croises et Mongols; J.Martikainen, Some Remarks about Carmina Nisibena as a Literary and a Theological Source; A.Klugkist, Pagane Bräuche in den Homilien gegen die Wahrsager Isaaks von Antiochien; H.Hausmann, Eine Konkordanztafel syrischer Kirchen-töne und arabischer Maqamen in einem syrischen Musiknotizbuch; G.J.Meinink, Das Problem des Ursprungs des Testamentes Adams; E.Hambye, The Symbol of the "Coming to the Harbour" in the Syriac Tradition; Th.Arayathinal, The vicissitudes of the East Syrian Liturgy in Malabar, India; J.M.Sauget, Nouvelles homélies du Commentaire sur l'Évangile de S.Luc de Cyrille d'Alexandrie dans leur traduction syriaque; J.Leroy, Moïse de Nisibe; A. van Roey, La liberté du Christ dans la doctrine de Nonnus de Nisibe; J.Nasrallah, Syriens et Surlens; J.T.Clemons, Some Additional Information on Syriac Manuscripts in the United States; R.Y.Ebied, Some Syriac Manuscripts from the Collection of Sir E.A.Wallis Budge; M.Guinan, Where are the Dead? Purgatory and immediate Retribution in James of Sarug.

B. I I S Y M P O S I U M S Y R I A C U M

Miało ono miejsce w Chantilly pod Paryżem i zgromadziło około 80 profesorów i studentów z Europy, Azji i Ameryki. W pierwszym dniu prelekcje dotyczyły manuskryptów i egzegezy, w następnych zaś - patrologii i liturgii. Specjaliści od

chrześcijańskiej literatury arabskiej uczestniczący w sym-
pozjum wyrazili życzenie publikowania biuletynu patologii
arabskiej przez O.Samira Khalila z Pontificium Institutum
Studiorum Orientalium.

A oto tematy wygłoszonych referatów:

A.Vöbus, Important Manuscript Discoveries in the Syrian
Orient; P.H.Poirier, L'Hymne de la Perle des Actes de Thomas;
Étude de la tradition manuscrite; B.McNeil, The Odes of Salo-
mon and the Sufferings of Christ; H.J.W.Drijvers, Die Oden
Salomons und die Polemik mit den Markioniten im syrischen
Christentum; G.Troupeau, Une page retrouvée du "Livre des
Parties" de Subhalaran, évêque de Beit Seluk; R.Degen, The
oldest Known Syriac Manuscript of Hunayn b.Ishaq; C.J.Reinink,
Seharkokt, ein nestorianischer Lehrer der islamischen Zeit;
Ignace Ortiz de Urbina, Problèmes exégétiques dans le Dia-
tessaron de Tatien; R.Y.Ebied, Report on the Progress of the
Peshitta Edition; L. Van Rompay, Le commentaire sur Gen - Ex
9,32 du manuscrit /olim/ Diyarbakir 22 et l'exégèse syrienne
orientale du huitième au dixième siècle; D.J.Lane, "A turtle
dove or two young priests" - A note on the Peshitta text of
Leviticus; J.M.Fiey, En relisant al - Bīrunī; L.Leloir, Rap-
ports entre les versions arménienne et syriaque des Actes
apocryphes des Apôtres; P.Bettolo, La versione siriana dell'
Asceticon di S.Nilo: Tradizione manoscritta e rapporto al testo
greco; N.Zeegers-Vander Vorst, Une gnomologie d'auteurs grecs
en traduction syriaque; L.Schlimme - W.Strothmann - G.Wiessner,
Traditionalismus und Orthodoxie als konstitutive Faktoren der
syrischen Geistesgeschichte; N.El-Khoury, Gen 1,26 dans
l'interprétation de saint Éphrem ou la relation de l'homme
à Dieu; P.Yousif, Le Symbolisme de la croix dans la nature
chez saint Éphrem de Nisibe; Khalil Samir, L'Éphrem arabe.

État des travaux; Idem, Première rencontre des "Arabisantés chrétiens"; F.Graffin, Jacques d'Édesse réviseur des Homélie de Sévère d'Antioche d'après le ms. syriaque B.M. Add. 12.159; A.Guillaumont, Le témoignage de Babai le Grand sur les Messaliens; M.Breydy, Les compilations syriaques sur le Sacerdoce au IX e siècle; Jean de Dara; A. de Halleux, La Philoxénienne du symbole; G.Winkler, The History of the Syriac Prebaptismal Anointing in the Light of the Earliest Armenian Sources; S.Brock, Baptismal Themes in the Writings of Jacob of Serugh; A. Van Roey, Une controverse christologique sous le patriarcat de Pierre de Callinique; H.Ishow, Faut-il remplacer le terme "syriaque" par le terme "araméen"?; A.Nouro, Le Syriaque, langue moderne.

Wymienione wyżej prelekcje opublikowano w 205 numerze Orientalia Christiana Analecta w 1978 r.

C. I I I S Y M P O S I U M S Y R I A C U M

Zorganizowane zostało w dniach 7-11 IX 1980 roku w luteranckim ośrodku religijnym "Haus Hessenkopf" w Goslar przez uniwersytet w Getyndze staraniem prof.Gernota Wiessnera. Syriologiczne centrum w Getyndze jest chyba dzisiaj najbardziej aktywnym ośrodkiem: pracują w nim trzech słynni syriolodzy: W.Strothmann, W.Hage, G.Wiessner publikując "Göttinger Orientalforschungen" I Reihe - Syriaca. Również pod koniec XIX wieku działali tu wybitni znawcy problematyki syryjskiej, jak Welhausen, Lagarde i inni. Podczas uroczystego otwarcia sympozjum przemawiali: W.Strothmann, W.Hage oraz gospodarz organizator G.Wiessener. Spotkanie zgromadziło około 60 naukowców z Europy Zachodniej, Ameryki Północnej, Bliskiego Wschodu, Indii i Australii.

W czasie pierwszej naukowej sesji, której przewodniczył F.Graffin, prof. Instytutu Katolickiego w Paryżu, poinformowano najpierw zebranych o nowych źródłach do poznania języka i literatury syryjskiej. I tak prof.W.Strothmann mówił o niedawno odkrytych zwojach syryjskich znalezionych w oazie Tourfan w Chińskiej Republice Ludowej, Siostra Filotea inwentaryzująca księgozbiór klasztoru św.Katarzyny na Górze Synaj o odnalezionych tam cennych kodeksach i fragmentach syryjskich, Mar. Aphrem, metropolita nestoriański z Trichur o kolekcji manuskryptów syryjskich w swojej bibliotece biskupiej, P.J.Habbi, sekretarz Akademii Syryjskiej w Bagdadzie o planowanym wydaniu katalogu manuskryptów syryjskich z terenu Iraku /3 tomy są już gotowe do druku/ i encyklopedii literatury syryjskiej.

Po tych informacjach rozpoczęto wygłaszanie następujących referatów i komunikatów: A.Brock, Greek into Syriac: Prolegomena to a history of Syriac translation technique; A.Desreumaux, Manuscrits syriaques, syro-palestiniens et grecs: comparaison des caractéristiques matérielles; B.Aland, Erwägungen zur Bewertung der philoxenianisch-harklensischen Übersetzung des Neuen Testaments; M. Van Esbroeck, Deux listes d'Apôtres conservées en syriaque /Add. 17193⁸⁷⁴ et 14601/; G.Winkler, New Findings Concerning the Diatessaron and a Fragment of the so-called Gospel of Hebrews; A.Guil-laumont, Les versions syriaques de l'oeuvre d'Evagre le Pontique et leur rôle dans la formation du vocabulaire ascétique syriaque.

Sesji popołudniowej przewodniczył profesor Uniwersytetu w Oxfordzie Sebastian Brock. Wygłoszono wówczas następujące prelekcje: W.Strothmann, Die Schriften des Makarios in syrischer Übersetzung; A. De Halleux, Der 2 Brief Johannes

des Einsiedlers an Eutropios und Eusebios; L.Abramowski, Ein nestorianischer Traktat bei Leontius von Jerusalem; P.Bettio, Un catalogue des sept passions qui s'engendrent réciproquement; N.Zeegers-Vander Vorst, Fragments de lettres apocryphes aux Césars sur la conversion de philosophes païens; L.Schlimme, Sprache und Theologie des syrisch-monophysitischen Anaphora.

W dniu 9 września sesji przedpołudniowej przewodniczył nestor syriologów, prof.dr W.Strothmann. Prelegenci skupili swoją uwagę na stosunku gmin syryjskich do sąsiednich narodów oraz do herezji. Referaty wygłosili: A.Böhlig, Das Problem syrischer Elemente in den Schriften von Nag Hammadi und ihre Bedeutung für den Sitz im Leben; H.J.Drijvers, Beziehungen zwischen Christentum und Manichäismus im dritten Jahrhundert in Syrien; G.Rouwhorst, Das christliche "Paschafest" in den Schriften Aphrahats und Ephraems und das manichäische Bemaifest; R.Murray, Hellenistisch-jüdische Rhetorik bei Aphrahat; P.P.Yousif, Les controverses d'Ephrem et l'eucharistie; J.N.Martikainen, Gerechtigkeit und Güte Gottes bei Ephraem dem Syrer.

Sesji popołudniowej przewodniczył profesor H.J.Drijvers z Groningen. Prelegenci zajęli się problematyką retoryki, teologii syryjskiej oraz porównaniem pewnego starogermańskiego utworu z pismami Efrema. Oto tematy referatów: M.Schmidt, Irdischen und himlisches Gericht im althochdeutschen Muspilli und bei Ephraem dem Syrer; M.Breydy, Une nouvelle méthode pour constater la gènuinitè des Hymnes syriaques; J.Thèkeparampil, Adam - Messias in der Schatzhöhle und in den Passionsgeden; J.Blum, Zum Bau von Abschnitten im Mèmrè von Jakob von Sarug; K.McVey, Narsai's speech on the three Nestorian doctors as an example of forensic rhetoric in Syriac.

Tego samego dnia wieczorem słynny profesor L.Leloir omówił stosunki kulturalne kościoła syryjskiego z kościołami Armenii i Gruzji a prof.W.Hage przybliżył w swym wystąpieniu kontakty wschodnio-syryjskiego nestoriańskiego Kościoła z ludami Azji Centralnej.

W środę /10 IX/ sesji przedpołudniowej przewodniczyła pani prof.L.Abramowski z Tübingen. Referaty wygłosili: E. Ten Napel, Influences of classic scientific literature on the Hexaemeron by Emmanuel bar Shahhare; J.C.Sanders, Moses bar Kepha bei Ibn at-Taiyyib; J.Coakley, The Anglican Mission in Urmi and the consecration of Mar Abimalik Timotheus; H.Gauguey, Kontakt und Konflikt zwischen Kulturen der christlichen Assyrer und der Griechen; J. Van der Ploeg, Bischof Joseph von Indien, Bruder des Sulay.

Ostatniej wreszcie sesji popołudniowej przewodniczył arcybiskup kościoła chaldejskiego dr Joseph Habbi. Jej tematyka dotyczyła wzajemnych związków między literaturą syryjską a irańską. Referaty wygłosili: G.Wiessner, Iranisches Christentum und Iranertum in Iran; St.Gero, Die antiasketische Bewegung im Persischen Christentum Einfluss zoroastri-scher Ethik? D.Bundy, The Letter of Aithalla to the Persians /CPG 3340/.

Trzeba jeszcze wspomnieć, że w Sympozjum wzięli udział trzej arcybiskupi syryjscy a wieczorem 10 września doszło do spotkania z luterańskim biskupem z Brunszwiku. W dyskusji wzięła nawet udział ksieni z klasztoru św.Marka na Górze Synaj, która omówiła nowe znaleziska cennych rękopisów, a wśród nich i syryjskich od V do X wieku.

Ustalono, że tematem czwartego Sympozjum syryjskiego będzie Historia form literackich /Traditionsgeschichte/. Prof. zaś Drijvers zaprosił wszystkich uczestników do Groningen

wé wrześniu 1984 roku.

Oceniając trzecie Sympozjum syriologiczne trzeba podkreślić fachowość wystąpień prelegentów, bogactwo poruszonej problematyki, troskę dyskutantów o właściwe wyjaśnienie skomplikowanej terminologii oraz sprawną organizację i przyjemną atmosferę. /Krótkie sprawozdania z tego sympozjum: A. de Halleux, "Revue d'histoire écclesiastique" 76/1981/ 141-142; J. Assfalg, III Internationales Symposium Syriacum, "Oriens Christianus" 65/1981/ 219-221/.

Ks. Jerzy Woźniak

4. I KONGRES LITERATURY CHRZEŚCIJAŃSKO-ARABSKIEJ

Bezpośrednio po zakończeniu III Symposium Syriacum w Goslar k. Getyngi, w dniach 11-13 września 1980 roku odbył się pierwszy w dziejach Kongres literatury chrześcijańsko-arabskiej pod przewodnictwem Khalila Samira, profesora Papińskiego Instytutu Studiów Wschodnich w Rzymie.

Pierwsze spotkanie uczonych zajmujących się tą dziedziną literatury odbyło się już pod koniec II Symposium Syriacum w Chantilly pod Paryżem 16 września 1976 roku¹, gdzie postanowiono:

1/ wydawać biuletyn arabsko-chrześcijański /Bulletin d'Arabe Chrétien/, ukazujący się trzy razy w roku pod redak-

1 K. Samir, Première rencontre des "Arabisants chrétiens", w: Orientalia Christiana Analecta, Nr 205, Roma 1978, 241 nst.